

Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Лабораторія історії психології ім. В.А. Роменця
Лабораторія психології навчання ім. І.О.Синиці

*наукові читання присвячені
200-річчю від дня народження
Т.Г. Шевченка та 150-ти річчю
від дня його перепоховання*

**«ПСИХОЛОГІЧНА, СОЦІАЛЬНА
ТА ХУДОЖНЯ МОТИВАЦІЯ
ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

(м. Київ, 26 квітня 2013 року.)

Київ – 2013

УДК 159.9 (05)

ББК 88я5

П 86

Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

Протокол №6 від 23.05.13 р.

Редакційна колегія:

Чепелева Н.В., (заступник головного редактора), дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Моляко В.О.**, дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Боришевський М.Й.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М.Л.**, член-кор. НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Болтівець С.І.**, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, ст.. н. с.; **Кісарчук З.Г.**, кандидат психол. наук, ст.. н. с.; **Семенова Р.О.**, кандидат психол. наук, ст.. н. с.; **Чена М.-Л.А.**, кандидат психол. наук, ст.. н. с.; **Куценко Г.В.**, кандидат психол. наук, ст.. н. с.; **Слободяник Н.В.**, кандидат психол. наук, ст.. н. с.; **Турбан В.В.**, кандидат психол. наук, ст.. н. с..

Психологічна, соціальна та художня мотивація творчості Тараса Шевченко /
П 86 **Матеріали наукових читань присвячених 200-річчю від дня народження**
Т.Г.Шевченка та 150-ти річчю від дня його перепоховання (м. Київ,
26 квітня 2013 р.). – Ніжин, 2013. – 100 с.

© Автори статей, 2013

мі «людина-довкілля». до реалізації своїх лежить протиріччя між у криза і є ареною, на щі. Криза – процес бистості. Тобто, кризи бистісного потенціалу. ивостей самореалізації ість криз професійної реалізації особистості,

Г. Г. ШЕВЧЕНКА

О.О. Музичук,
науковий співробітник
ології ім. В.А. Роменця
остюка НАПН України
вигляді величезного
нації та українського
подвиги гайдамаків,
кріпацького ярма та
остатами у творчості
козак-запорожець, що
равди та честі.

ановлення української
о можна порівняти із
постатей, перед нами
ості людські цінності,
ни, жінки, матері:

самотності людини, її
атківщиною, рідною
виступають почуття

Подай любов, сердечний рай!

І більш нічого не давай!

Вищезгадані цінності розкривають духовний світ поета, який постає перед нами у всеохоплюючій тенденції розуміння свого буття серед людей і буття особистості у суспільних протиріччях, де особистість шукаючи своє місце знаходиться у емоційному диссонансі потрапляючи у фрустраційні колізії.

Сам Т. Г. Шевченко все своє життя знаходився у емоційному диссонансі оспівуючи глибокий духовний зміст українського народу та його реальне злиденне життя на фоні краси української землі та багатства української природи. Виходячи з цього, звичайна проста людина знаходячись під гнітом царату та поміщиків не могла користуватись та насолоджуватись багатствами своєї рідної землі та духовної української культури.

Геніальність Т. Г. Шевченка полягає у тому, що він умів на основі простого прикладу розкрити глибину внутрішнього світу особистості та протиріччя суспільного ладу.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСКУРСИВНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ

О.М. Назарук,

канд. психол. наук,

доцент кафедри Національного авіаційного університету

Спостерігається нова хвиля інтересу до поняття досвід серед сучасних вчених (С.Д. Максименко, Н.В. Челелева, Т.М. Титаренко, О.М. Лактіонов, Є.С. Калмикова та інші). Найбільш вагоме місце «досвід» займає у структурі особистості, що була запропонована К.К. Платоновим (К.К. Платонов, 1973). Структура особистості складається з чотирьох підструктур з певними складовими, що мають свої способи формування та окреслюють різні сфери людини.

Так, одна з підструктур характеризує біологічно обумовлені особливості, задатки, особливості нервової діяльності, які проявляються у темпераменті, вікових та статевих властивостях, для формування достатньо тренування. Наступна з підструктур включає властиві даній людині та типові для неї стійкі особливості окремих психічних процесів, які формуються шляхом вправи. Найвища підструктура характеризує соціально обумовлені особливості, які визначають спрямованість, моральні якості особистості: інтереси, прагнення, ідеали, світогляд, формуються шляхом виховання. Передую зазначеній вище підструктурі, підструктура досвіду, яка визначає підготовленість людини, рівень її розвитку, включає запас знань, навичок, вмінь та звичок, формується шляхом навчання (К.К. Платонов, Г.Г. Голубев, 1973, с. 126).

Такий феномен особистості як досвід децю інакше характеризується сучасними науковцями, ніж Платоновим К.К., який розумів під цим поняттям сукупність надбаних особистісно знань, навичок, вмінь та звичок та вважав, що у загальному плані він визначає культуру людини, в професійному – її підготовленість. Власне, цим вченим закладено підґрунтя майбутніх теоретичних та емпіричних напрямків

дослідження присвячених професійному досвіду людини та її особистому досвіду (дискурсивному досвіду, наративному досвіду, психологічному досвіду тощо).

Як зазначають дослідники (Дж. Грін, Д. Слобін, 1976; В.І. Слободчиков, 1987; Н.В. Чепелева, 1996), ні мислення, ні соціальна поведінка, ні людська культура не можуть існувати за межами мови. Мова, у самому загальному розумінні, робить дитину здатною до роздумів над собою, осягнути власне "я", а дорослій людині, крім цього, допомагає через процеси мовлення та письма постійно конструювати себе та обирати адекватно-прийнятне ставлення до оточуючого світу, до людей, до себе. Метою особистості як саморегулюючої системи є організація власного досвіду відповідно до адаптивних завдань (С.Л. Рубінштейн С.Л., 1973).

Власне, більш розширене розуміння матеріалу досвіду пропонує С.Д. Максименко. До матеріалу досвіду входять не лише знання, навички, уміння людини, а також системи поведінки, способи реакцій людини на певні події та способи реакцій інших людей на неї, способи поведінки в окремих ситуаціях, послідовність поведінки. На його думку, системою досвіду людини сприймається все, що з нею відбувається і досвід виступає безперервним (угрупованим та структурованим) потоком інформації, який протягом життя людини поповнюється (С.Д. Максименко, 2007).

Наповнення досвіду особистості, наповнення смыслом її життєдіяльності відбувається за рахунок оповідання внутрішнього плану, в той час як вербальна представленість цього досвіду у формі розповіді, життєвої історії (через дискурс, наратив) може свідчити про інтегрованість сприйнятого до рухомого «інформаційно-енергетичного» потоку (за С.Д. Максименко), до структури власного досвіду.

Повідомлення, розповіді, життєві історії виступають немов пласт, в який вплетені емоційні переживання людини, її волевільні зусилля, оцінки себе та оточуючих, вони є ніби своєрідним показником взаємодії соціального світу та особистого світу.

Традиційно упорядковане письмове повідомлення, однак частіше за все мовне повідомлення окремого суб'єкта називалось дискурсом. У постструктуралізмі дискурс розуміється як вербально артикуляційна форма об'єктивації змісту свідомості, що регулюється домінуючою в тій чи іншій соціокультурній традиції типом раціональності (А.А. Гріцанов, М.А. Можейко, 2001).

Розвиток особистості та набуття нею досвіду не можливі без врахування соціокультурного середовища, в якому зростає людина. Соціум та культура виступають своєрідним контекстом, який задає напрям та характер досвіду особистості. Соціокультурний дискурс супроводжує життя та розвиток людини, переплітається з дискурсом суб'єкта, з історією його життя.

Повідомлення про подію, випадок (тобто частинку з життя) або історію життя особистості, іншими словами, в обох випадках досвід особистості (з надбаннями, втратами, життєвими уроками тощо) має характер цілісності, сталості, наповненості, сюжетності, даюваності, проте все залежить від теми головної сюжетної лінії історії (або життя) та від її емоційного забарвлення (позитивна спрямованість або негативна спрямованість). Припускаємо, що залежно від зміни головної ідеї (теми) дискурсу та емоційного забарвлення ми можемо спостерігати зміни наративів-розповідей людей. І інтегрований та презентований (вербалізований) досвід може виражатись у висловлюваннях: «Життя вдалось» або «Життя не справедливе», і через такі головні

теми дискурсу людина тлумачить у формі наративу майже усі події свого життя, власне, усе своє життя.

На нашу думку, дискурс та наративні розповіді, як його частини мають величезний потенціал балансу для утримання ідеї гармонії. Тобто так само як з'являється в житті людини нова тема, так само відповідно до цієї схеми корегується головний дискурс та наративи навколо цього дискурсу. З'являється певна узгодженість минулого, теперішнього та майбутнього. І можливо, краще справляється з певними ускладненнями середовища та особистість, яка може відповідного до зміни цього середовища, при узгодженні з внутрішнім досвідом, змінювати дискурс та наративи. І, зрозуміло, має певні труднощі та особистість, яка потрапляє в нестабільні, динамічні обставини з власним дискурсом та наративами, які вона залишає сталими, тримається за них.

Коли ми говоримо про людину з багатим досвідом (життєвим або професійним), ми маємо на увазі не особливості її психічних процесів – пам'яті, завдяки якій багато людина запам'ятала протягом життя, ні уяві, яка дозволяла переструктурувати досвід, а скоріше за все, про її здатність надавати різним ситуаціям правильне пояснення, тлумачення фактично здійснених об'єктивних реалій. Виходить, що здатність людини ставитись і надавати об'єктивності свої смисли є також необхідною складовою, крім власне, набуття самого досвіду. Так, Дж.А. Келлі зазначав, що тільки циклічна послідовність процесу тлумачення розширює діапазон нашого досвіду та підвищує обґрунтованість наших антиципацій (Дж.А. Келлі, 2000).

Психологи-нاراتивісти вважають, що вся культура пов'язана з переказом. Наступний переказ знову активізує попередній досвід, який переживається у міру того, як історія переказується в новій ситуації. На думку Дж. Фрідман та Дж. Комбс, в історії може бути закінчення, але історії ніколи не закінчуються (Дж. Фрідман, Дж. Комбс, 2001). Тому дуже важливі знання про культурний контекст, в якому зростала та формувалась особистість зі своїм власним досвідом та з здатністю пред'явити цей досвід собі та іншим людям.

Отже, дискурсивний досвід, здатність вербалізувати, презентувати для себе та для інших повідомлення, розповіді, історії життя, являються необхідною умовою розвитку та гармонійного існування людини в соціумі.

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Н.О. Нестерук

Гендерні дослідження привели до розуміння того, що проблема нерівності набагато глибша, ніж це уявлялось; що вона впирається у відтворення нерівності можливостей. Була переосмислена роль культури, популярних стереотипів, упередженості науки у формуванні уявлень про жіноче й чоловіче, про мужність і жіночність та їх роль у творенні бар'єрів перед жінками й чоловіками. Гендерні дослідження вивчають динаміку змін чоловічих і жіночих ролей у суспільстві й культурі, розробляють перспективну стратегію досягнення фактичної рівності можливостей жінок і чоловіків.